

O'QITUVCHI SHAXSIY NAMUNASI AXLOQIY TARBİYALASHNING ASOSI

Asqarxonova Go'zal Xasan qizi

Guliston Davlat Universiteti O'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6127389>

O'qituvchining shaxsiy fazilatlari:

Pedagogik psixologiyada o'qituvchining shaxsiy fazilatlari bir-biridan ajralgan holda ko'rib chiqilmaydi, balki o'zaro bog'liq bo'lgan sifatlarning yaxlit tizimi sifatida, boshqa sifatlarga (tizim shakllantiruvchi) va shaxsiy sifatlarni o'zida mujassamlashtirgan umumiy shaxsiy sifatlardan tashkil topadi.

Tizimni shakllantiruvchi sifat bilan o'qituvchi shaxsining fazilatlarini ta'riflab o'tmoqchimiz.

Tizimni shakllantiruvchi sifat - bu o'qituvchi va tarbiyachi shaxsining insonparvarlik yo'nalishi.

Aksariyat psixologlar va o'qituvchilar o'qituvchi uchun eng muhim shaxsiy sifat insonparvarlik yo'nalishi ekanligiga qo'shiladilar. Bu sifat o'tmish va hozirgi davrning ko'plab atoqli o'qituvchilari: Ya A.Komenskiy, I.G.Pestalozsi, J.J.Russo, L.N.Tolstoy, A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinskiy, Ya.Korchak, o'qituvchi Sh.Amonashvili va boshqalarda yaqqol va kuchli namoyon bo'ldi.

Insonparvarlik yo'nalishi bir qator omillarga bog'liq: a) insonparvarlik g'oyasining shaxs tomonidan o'zlashtirilishi, b) insonparvarlik idealining mavjudligi, v) insonparvarlik faoliyatida insonparvarlik faoliyatiga bo'lgan ehtiyojning shakllanishi; j) insonparvarlik tuyg'usini tarbiyalash.

Gumanistik yo'nalish o'qituvchining bolalarga bo'lgan sevgisi, bolaning shaxsiyatiga hurmat, jamiyat va bolalar oldidagi burch va mas'uliyat hissi, bolalar bilan muloqot qilish va ishlash istagi kabi axloqiy fazilatlarni birlashtiradi. bolaning kelajagiga ishonch.

Bu axloqiy va shaxsiy fazilatlar bolalar bilan muloqot qilish va ishlashning muayyan vaziyatida o'qituvchi shaxsining insonparvarlik yo'nalishining o'ziga xos ko'rinishidir. Biroq, bu fazilatlar alohida o'qituvchilarda turli yo'llar bilan va turli darajada shakllanadi va namoyon bo'ladi. Ba'zilar kuchliroq tushunish va bolalarni tarbiyalash uchun burch va mas'uliyat hissi, bolaning shaxsiyatini hurmat qilish, boshqalari esa - bolalarga bo'lgan muhabbat va qiziqish, bolalar va boshqalar bilan muloqot qilish zarurati.

O'qituvchining majburiy shaxsiy xususiyati har bir bolaning kelajagiga ishonch, har bir boladan to'laqonli shaxsni tarbiyalash imkoniyatlariga optimistik qarash (pedagogik optimizm).

O'qituvchi va tarbiyachi uchun majburiy bo'lgan navbatdagi shaxsiy sifat - axloqiy poklik, o'qituvchining bolalar oldidagi halolligi. O'qituvchining ma'naviy halolligi bolalarning o'z o'qituvchisiga, uning so'zlariga bo'lgan ishonchining

asosidir. Bolalar o'qituvchilarining axloqiy fazilatlariga juda sezgir va agar o'qituvchining o'zi tushuntiradigan axloqiy me'yorlarga rioya qilmasa, ya'ni. bir narsani aytadi, lekin boshqa qiladi, keyin bunday o'qituvchiga ishonch yo'qoladi.

O'qituvchi va tarbiyachi uchun eng muhim shaxsiy xususiyat - bu bolalarning ishonchini qozonish qobiliyatidir. Bolalarning o'qituvchiga bo'lgan ishonchi uning axloqiy halolligiga, uning axloqiy pokligiga va o'qituvchining adolatidan, bolani, uning fikrlari va tajribalarini chuqur tushunish qobiliyatidan.

Psixologlar empatik orientatsiya kabi muhim shaxsiy xususiyatni ajratib ko'rsatishadi, bu odamning boshqa odamni chuqur tushunishga, uning qarashlari, fikrlari, tajribalari bilan bo'lishish va unga yordam berish istagini anglatadi.

O'qituvchi o'z o'quvchilarining har birini, uning fikri, qiziqishlari va kechinmalarini qanchalik yaxshi tushunsa va his etsa, u shunchalik ko'p o'zini o'quvchining o'rniga qo'ya oladi, ya'ni. o'quvchi haqida o'zini tanishtirsa, unga hamdard bo'lsa, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ishonchi qanchalik tez paydo bo'ladi va mustahkamlanadi. Bir odamning boshqa odamni bunday chinakam gumanistik tushunishi nafaqat aql bilan, balki hissiyotlar ham "empatik tushunish" nomini oldi.

Empatik tushunish nafaqat boshqa odamni tushunish, balki uning fikrlari, tajribalari, xatti-harakatlariga hissiy jihatdan javob berish istagi. "Empatiya - bu affektiv "tushunish", ya'ni. ko'proq his-tuyg'ular bilan tushunish ", - deb yozadi psixolog G.M. Andreeva.

Oliy ta'lim o'quvchilari o'qituvchilari va yosh o'qituvchilar maxsus guruh psixologik treninglarida qatnashish orqali empatiyani kasbiy va shaxsiy sifat sifatida rivojlantirishda ma'lum muvaffaqiyatlarga erishishlari mumkinligi isbotlangan (Yusupov).

Zamonaviy o'qituvchi va o'qituvchining o'ta muhim kasbiy va shaxsiy sifati - bu ochiqko'ngillik, bolalar bilan muloqot qilish zarurati. Bolalar bilan ishlashda muloqotning ta'lim va tarbiyaviy imkoniyatlarini to'liq va samarali amalga oshirishga imkon bermaydigan ikkita sabab bor. Birinchidan, individual tug'ma xususiyatlar - izolyatsiya, befarqlik (melankolik yoki flegmatik temperament turi). Ikkinchidan, muloqot mahoratini, shu jumladan pedagogik mahoratni maxsus o'rganish kerak, chunki bu murakkab jarayon.

Ma'lumki, insoniy muloqot uchta o'zaro bog'liq tomondan iborat:

1. Axborot va tajriba almashishni o'z ichiga olgan kommunikativ tomon.
2. Odamlar tomonidan bir-birini idrok etish bilan bog'liq pertseptiv tomon, ya'ni. ijtimoiy idrok va o'zaro tushunish bilan.

3. Birgalikda faoliyat yuritish va muayyan ijtimoiy rollarni bajarish jarayonida odamlarning o'zaro ta'sirini o'z ichiga olgan interaktiv tomon.

Masalan, muloqotning kommunikativ tomoni o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotning og'zaki va og'zaki bo'lmagan usullarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Og'zaki bo'lmagan usullarga quyidagilar kiradi:

a) hissiy muloqot, b) vizual aloqa (ko'z bilan aloqa), v) mimika yordamida muloqot, d) pantomima yordamida muloqot (aks holda "imo-ishora tili"). Muloqot jarayonida muhim rol ni ovozi vokalizatsiya, pauzalar, nutq tezligi, kulgi o'ynaydi.

Yuqoridagi barcha kommunikativ aloqa usullari o'qituvchi tomonidan maktab o'quvchilariga turli xil ma'lumotlarni uzatish jarayonida mutlaqo zarur bo'lib chiqadi. Masalan, dars mavzusi bo'yicha materialni emotsional, obrazli va ishonchli tarzda taqdim etish uchun o'qituvchi nafaqat og'zaki, balki og'zaki bo'lmagan muloqot usullarini ham qo'llashi kerak: vizual aloqa, mimika, pantomima ("imo-ishora tili"). Darsdagi voqea, masalan, tarixiy voqea yoki adabiy qahramonning tavsifi, agar o'qituvchi hikoya jarayonida turli imo-ishoralardan mohirona foydalansa, har doim aniqroq va ishonchliroq bo'ladi: kommunikativ, tavsiflovchi. -rasmiy va modal, ya'ni tasvirlangan voqealarga o'qituvchining munosabatini bildirish.

Muloqotning pertseptiv tomoni odamlarning bir-birini idrok etishi va bir-birini tushunishi bilan bog'liq. Psixologlar aniqladilarki, odamlar bir-birini idrok etish jarayonida sub'ektiv munosabatlar yoki ma'lum bir jamiyatda keng tarqalgan stereotipik munosabatlar va baholashlar tufayli ko'pincha noto'g'ri g'oyalarni shakllantiradilar ("galo effekti", inertsia ta'siri va boshqalarga qarang. Pedagogik jarayondagi pertseptiv buzilishlar).

Haqiqiy ijodkor o'qituvchi o'z kasbiga mehr qo'ygan, ilm saboq bergan o'qituvchidir. Eng muhim shaxsiy sifat - har qanday ijtimoiy ahamiyatga ega maqsad va g'oyalarni ijodiy amalga oshirish istagi. O'zi o'rgatgan fanga, ijodga ishtiyoqli o'qituvchi bu ishtiyoqni o'quvchilariga berib, ularning qobiliyatlari, shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadi.

Ta'limni kompyuterlashtirishning psixologik jihatlari:

Hozirgi kunda axborot texnologiyalarining (IT) o'rni nihoyatda muhim bo'lib, ular jamiyatni intellektuallashtirish, uning ta'lim tizimi va madaniyatini rivojlantirish jarayonida markaziy o'rinni egallaydi. Ularning inson faoliyatining turli sohalarida keng qo'llanilishi o'rganish va bilishning dastlabki bosqichlaridan boshlab ular bilan iloji boricha tezroq tanishish maqsadga muvofiqligini taqozo etadi. Ta'lim tizimi va fan jamiyatni axborotlashtirish jarayonining ob'ektlaridan biridir. Ta'limni axborotlashtirish, bilimlarni uzatish jarayonining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, foydalanilayotgan axborotlashtirish

texnologiyalarini (IT) sinchiklab sinovdan o'tkazishni va ularni keng ko'paytirish imkoniyatlarini talab qiladi. Bundan tashqari, ta'lim sohasida zamonaviy axborot texnologiyalarini faol qo'llash istagi mutaxassislar tayyorlash darajasi va sifatini oshirishga qaratilishi kerak.

Ta'lim jarayonini kompyuterlashtirishning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi psixologik va pedagogik jihatlar mavjud.

Foydalanish samaradorligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar

ta'lim jarayonida axborot resurslari

Ta'lim jarayonida axborot resurslarining samaradorligiga quyidagi omillar ta'sir qiladi:

Axborotning haddan tashqari yuklanishi haqiqatdir. Ma'lumotlarning ko'pligi, birinchi navbatda, zamonaviy jamiyatning ma'lumotli a'zolari orasida fikrlash sifatining pasayishiga sabab bo'ladi;

Zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish quyidagi yo'nalishlarda qo'shimcha imkoniyatlar yaratish imkonini bersa, maqsadga muvofiqdir: katta hajmdagi ta'lim ma'lumotlariga kirish; o'rganilayotgan materialni taqdim etishning obrazli vizual shakli; faol o'qitish usullarini qo'llab-quvvatlash; ma'lumotlarning ichki modulli taqdimoti imkoniyati.

Har bir o'rganilayotgan fan uchun kompyuter yordami va bu jarayonni bitta informatika kursini o'rganish bilan almashtirib bo'lmaydi.

Ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanishning ijobiy tomoni ta'lim sifatini oshirishdan iborat:

- o'quvchining o'z imkoniyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'quv materialiga ko'proq moslashishi;
- fanni o'zlashtirishning o'quvchi uchun qulayroq usulini tanlash imkoniyati;
- o'quv jarayonining turli bosqichlarida o'qitish intensivligini tartibga solish;
- o'zligini boshqara olish;
- rus va jahon darajasidagi ilgari erishib bo'lmaydigan ta'lim resurslariga kirish;
- faol o'qitish usullarini qo'llab-quvvatlash;
- o'rganilayotgan materialni taqdim etishning obrazli vizual shakli;
- axborot texnologiyalarining alohida komponentlarini takrorlash imkonini beruvchi modulli qurilish tamoyili;
- mustaqil ta'limni rivojlantirish.

Ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanishning salbiy oqibatlari quyidagilardan iborat:

psixobiologik, o'quvchining jismoniy va psixologik holatiga ta'sir etuvchi, xususan, mamlakat milliy manfaatlariga yot dunyoqarashni shakllantirish;

stajyorlarning shaxsiga tahdid soladigan madaniy;
ijtimoiy-iqtisodiy, sifatli ta'lim olish uchun teng bo'lmagan imkoniyatlar yaratish;

milliy davlatlarda fuqarolik jamiyatini yo'q qilishga hissa qo'shadigan siyosiy;
axloqiy va qonuniy, bu boshqa birovning intellektual mulkidan nazoratsiz nusxa ko'chirish va foydalanishga olib keladi.

Bunday sharoitda ta'limni axborotlashtirish boshqarilishi kerak.

Pedagogik faoliyat samaradorligiga ta'sir etuvchi muhim omil - bu o'qituvchining shaxsiy fazilatlari. Pedagogik ishning o'ziga xos xususiyatlari o'qituvchiga bir qator talablarni qo'yadi, ular pedagogika fanida kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar sifatida belgilanadi.

Olimlar o'qituvchilik kasbi uchun muhim bo'lgan turli xil shaxsiy fazilatlarni taklif qiladilar, pedagogik faoliyatning samaradorligi nuqtai nazaridan eng muhim va ahamiyatlilarini aniqlashga harakat qilinadi.

O'qituvchi shaxsiyatining kasbiy ahamiyatli fazilatlari shaxsning intellektual va hissiy-irodaviy tomonlari sifatidagi kasbiy va pedagogik faoliyat natijasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va o'qituvchining individual uslubini belgilaydi.

Dominant, periferik, salbiy va kasbiy jihatdan qabul qilinishi mumkin bo'lmagan sifatlarni ajratish qonuniydir.

Dominant xislatlar - birortasining yo'qligi pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirishning mumkin emasligiga olib keladi.

Periferik fazilatlar hal qiluvchi emas, lekin ular professional faoliyatning muvaffaqiyatiga hissa qo'shadi.

Salbiy sifatlار - pedagogik ish samaradorligining pasayishiga olib keladigan, kasbiy jihatdan nomaqbul bo'lganlar esa o'qituvchining kasbiy yaroqsizligiga olib keladi.